

AZ ÓVADÉK A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

KARDOS Sándor

tanszékvezető egyetemi docens, DE ÁJK

Az óvadék az egyik legvitatottabb jogintézmény nemcsak hazánkban, hanem egyes külföldi államokban (pl.: Hollandiában, Finnországban) is.¹ Éppen ezért eléggé megosztja a jogalkalmazókat, alkalmazásával kapcsolatban érvek és ellenérvek hozhatók fel.

Az óvadék jelenleg a büntetőeljárás olyan intézménye, amely ma már nemcsak az angolszász jogrendszerben van jelen, hanem Európa néhány meghatározó országában, így a francia és a német szabályozásban is, valamint az ezeket követő országok jogszabályaiban egyaránt megtalálható.

Az óvadék a mai, magyar jogrendszerben elég „friss jogintézménynek”² tekinthető, hiszen a rá vonatkozó szabályokat a Parlament 1998. évi XIX. számú törvényben fogadta el, de csak 2003. július 1-jétől alkalmazható. Egyúttal azonban egy „régven várt” előzetes letartóztatást helyettesítő jogintézmény felújításáról van szó.³ A magyar jogrendszerben nem ismeretlen az óvadék intézménye, ugyanis már 1945 előtt is része volt a büntetőeljárásnak, de a háborút követően 58 évig mellőzték ennek alkalmazását, mint az előzetes letartóztatás egyik alternatíváját.

Mivel újabb kori szabályozása csak rövid időre tekint vissza, ezért a joggyakorlat még kiforratlan az óvadékkal kapcsolatban.

I. AZ ÓVADÉK TÖRTÉNELMI FEJLŐDÉSÉNEK ÁTTEKINTÉSE

Az óvadék anyagi jellegű szurrogátum: „az előzetes letartóztatásnál enyhébb jogkorlátozást jelentő, azt helyettesítő eljárásjogi eszköz, mely vagyoni értéke folytán hivatott biztosítani, hogy a terhelt ne szökjön meg, illetve a hatóság megjelenésére felszólító határozatának engedelmeskedjék.”⁴ Másként fogalmazva az óvadék a büntetőeljárásban az eljárás alá vont személy által nyújtott biztosíték, amely arra szolgál, hogy a szabadlábon levő személy a büntetőeljárás cselekmény során rendelkezésre álljon. Az előzetes letartóztatás alternatíváját jelenti, mert lehetőséget biztosít arra, hogy a terhelt jelenlétét egy

1 FARKAS Á. – RÓTH E.: *Büntető eljárásjog*. KJK Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft, Budapest, 2004, 165. p.
2 A „friss” szót olyan értelemben használom, hogy mindössze 2003. július 1-jétől van újra óvadék, ami alig több mint 2 évet jelent.
3 RÓTH Erika: *Az elítélés előtti fogvatartás dilemmái*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000, 141. p.
4 HERKE Csongor: *A letartóztatás*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2002, 214. p.

biztosítsák az eljárási cselekményeknél, hogy, hogy egyben a személyi szabadságát ne vonják el.⁵

Az óvadék vagyoni természetű biztosíték, amelyet letehetett a terhelt, vagy helyette más, míg a kezesség, pedig bizalmat élvező személy vagy intézmény által kifejezett és vállalt biztosíték volt.⁶ A büntetőeljárásban tehát az óvadék az előzetes letartóztatás alternatívája, amelynek célja, hogy a terhelt eljárási cselekményeknél való jelenlétét biztosítsa a személyi szabadság korlátozása nélkül.⁷

Természetesen a polgári jogban is találkozhatunk az óvadékkal és kezességgel, de ezek eltérő célt szolgáló jogintézmények. Az óvadék szerződési biztosíték, mégpedig a teljesítési képességet erősítő dologi biztosíték. Az óvadék pénz, takarékettkönyv vagy értékpapír átadása a jogosultnak valamely jogviszonyból származó követelésének a biztosítása végett. A kezesség szintén biztosíték, amely rendelkezését az által tölti be, hogy az adós kötelezettségének teljesítésére meghatározott feltételek mellett más is kötelezettséget vállal.⁸

1. Óvadék a nemzetközi fejlődés tükrében

Óvadékokat már a római jogban is ismerték, alkalmazták, de később a középkori inkvizitórius rendszer az óvadékkal – mint az előzetes letartóztatás mellőzésének egyik talán leghatékonyabb eszközével – szakított, így az majd újra a 19–20. században hódított teret angolszász jogterületen és Európában. Az óvadék az angolszász jogrendszerre épülő országokban a legjellemzőbb, de ezen belül is leginkább Amerikában elterjedt „találmány”.

A biztosíték vagy óvadék (cautio) legáltalánosabban egy megkívánt magatartás vagy teljesítés biztosításának egyik eszköze. Az óvadék, mind a büntető, mind pedig a polgári eljárásban ismert és hagyományokkal rendelkező jogintézmény. A büntetőeljárásban az óvadék, illetve a biztosíték akként jelentkezik célját tekintve, hogy alkalmazásával a legszükségesebb rossz, a fogvatartás kiküszöbölhető-e vagy sem.

„Már az újabb római jog elvárása is volt, hogy még a legsúlyosabb büntetendő cselekmény esetén is megkíméltesék az előzetes fogva tartástól ama vádlott, ki kezest állítani kész, sőt personae illustreseknél megelégedtek a cautio iuratoria-val”.⁹ A római jogban a polgári per egyébként megegyezés tárgyát képezte, tehát ha valaki nem akart perben állni, azzal nem lehetett pereskedni. Ezzel szemben a büntetőper kezdetét a magistratus hatalma biztosította, akinek kényszerítő eszközök is a rendelkezésére álltak a büntetőeljárás lefolytatására. Büntetőügyben a magistratus előtti megjelenésre idézési parancsot (vocatio) adtak ki. Az idézés vagy azonnalra szólt, vagy határozott időpontra. Ha az idézett nem tett eleget az azonnali határidőre szóló felszólításnak, lictorokat küldtek

5 BÁNÁTI J. – BELOVICS E. – CSÁK Zs. – SINKU P. – TÓTH M. – VARGA Z.: *Büntető eljárásjog*. HVG-Orac, Budapest, 2003, 90. p.

6 KIRÁLY Tibor: *Büntetőeljárás jog*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001, 90. p.

7 CSÉKA E. – FANTOLY Zs. – KOVÁCS J. – LŐRINCZY Gy. – VIDA M.: *A büntetőeljárás jog alapvonalai*. Szeged, 2004, 370. p.

8 BIRÓ György: *A kötelmi jog és a szerződés tan közös szabályai*. Novotni Kiadó, Miskolc, 2001, 488. és 505. p.

9 LAKY Ferenc: *A biztosíték jogintézményéről a büntetőeljárás törvény kodifikációjának jegyében*. Magyar Jog, 1996/6. szám. 346. p.

érte, akik a hatóság elé hurcolták. Ha elrejtőzött, körözést adtak ki ellene. Az idézett megjelenését vagyona lefoglalásával is lehetett biztosítani. Ha a vádlott menekülésével lehetett számolni, a hatóság vizsgálati fogságba is vethette. Ez lényegében mérlegelés tárgya volt. Főbenjáró ügyben kezest, jótállót kellett adni, illetve állítani, ha ez nem történt meg, akkor fogságba vetették a vádlottat.¹⁰

A középkori jogok az eredeti vádelvű formájukban is ismerték a biztosíték mellett történő szabadlábra helyezést, amely azonban az inkvizitórius per elterjedésével jó ideig háttérbe szorult.

Az inkvizitórius eljárásban a hangsúly a nyomozáson volt, ezért nevezik nyomozóelvű rendszernek is, ez lényegében a vádlott beismerő vallomásának az elérését célozta. Ezen eljárásban nem beszélhetünk ügyészről, a funkció megosztás hiányában, hanem a bíró volt az, aki a vád és védelem képviselését is egy személyben ellátta. A nyomozást és az ítélezést is ugyanaz a személy az inkvizitor (vizsgáló) végezte. Így ezt az eljárási formát az írásbeliség, titkosság, közvetlenség jellemezte, itt a fogva tartás a tortúra részét képezte, amely szinte összeegyeztethetetlen volt a szabadlábon történő védekezéssel.

Ezzel az eljárástípussal szemben az accusatorius vagy vádelvi rendszernél a biztosíték újra előtérbe került, ugyanis a törvény előtti egyenlőség fontos része volt a polgári jogokért folytatott küzdelemben. Az 1789. évi Nagy Francia Forradalom jelentős okmánya is kifejtette ezt, „Az emberi jogok deklarációja” szerint senki sem ítéltető el vagy helyezhető előzetes letartóztatásba, csak akkor, amennyiben a törvény szerinti előfeltételek tartalmi és formai oldalról fennállnak. Mindenki ártatlannak tekintendő bűnösségének megállapításáig, és csak a törvényben írt bűncselekményért lehet felelősségre vonni. Mivel az inkvizitórius rendszer teljesen ellentétes volt az emberi jogokkal, ezért következhetett be, hogy a francia felvilágosodás eszmerendszerének köszönhetően a vádelvű megoldás előtérbe került Európában, és e rendszer szétválasztotta egymástól az eljárási funkciókat, azaz a vádlói, a védői és az ítélező feladatokat.

A később megjelent vegyes rendszerben a vádelv mellett a nyomozó elv is részlegesen szerephez jutott. A szabadlábon történő védekezés, a szabadságjogok tiszteletben tartása, főleg Franciaországban nagyobb hangsúlyt kapott, melyet a biztosítékadás lehetőségével is elő kívántak segíteni. Angliában is minden letartóztatott 24 óra alatt béke-, illetve rendőrbíró elé volt állítandó a letartóztatás jóváhagyása, vagy szabadlábra helyezés végett. A gyanúsított szabadlábra volt helyezhető óvadék vagy kezesség mellett.

A 21. században az óvadék már nemcsak az angolszász jogrendszerre épülő államokban van jelen, hanem számos más angolszász jogrendszertől eltérő európai államban, például Franciaországban, Németországban, Belgiumban, Írországban. Következésképp az óvadék kevés kivételtől eltekintve az Európai Unió számos tagállamában régóta működő intézmény, a kivételek között említhetjük meg Svédországot, Hollandiát vagy akár Olaszországot is. Mint kényszerintézkedés, az előzetes letartóztatás olyan alternatíváját jelenti, amely kíméli a központi költségvetést, valamint biztosítja a büntetőeljárás alapelveinek következetes betartását, és végső soron enyhíti a fogvatartást végző intézmények leterheltségét.

Franciaországban a Code de Procédure Pénale 138. cikke szerint a vizsgálóbíró vagy az előzetes letartóztatás elrendelésére jogosult bíró a terhelt az igazságügyi felügyeletét rendelheti el. A „contrôle judiciaire” közvetlenül az előzetes letartóztatás rendelkezéseit

¹⁰ ZLINSZKY János: *Római büntetőjog*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1993, 59–60. p.

követi az eljárási törvényben, amely egyben utal arra, hogy az a letartóztatás alternatívája.¹¹ A felügyelet részeként az intézkedések számos típusát rendelheti el a bíró, többek között a lakhelyelhagyási tilalmat, de ezek mellett a 11. bekezdés kimondja, hogy a terhelt a vagyoni helyzetére tekintettel meghatározott pénzüsszeget is lehet alkalmazni. A törvényben felsorolt kényszerintézkedéseket önállóan vagy egymás mellett is ki lehet szabni. Az óvadék (cautionnement) egy vagy akár több alkalommal is elrendelhető. A felügyelet elrendelésének feltétele, hogy a terhelt kellően súlyos, azaz szabadságvesztéssel büntetendő cselekmény miatt álljon eljárás alatt.

Belgiumban a vizsgálóbíró dönti el, hogy szükség van-e a terhelt előzetes letartóztatására a vizsgálat során, melynek felülvizsgálatára havonta kerül sor. Az előzetes letartóztatás elrendelésére irányuló eljárásban a vizsgálóbíró feladata annak eldöntése, hogy van-e lehetőség az előzetes letartóztatás valamely alternatívájának alkalmazására, így jöhet szóba az óvadék feljárnálása a terhelt részéről. Ennek akkor van helye, ha az előzetes letartóztatást azért rendelnek el, mert a terhelt eltűnésétől lehet tartani.¹²

Írországban az óvadék rendszerének jelenlegi szabályait 1967-ben vezették be, és ezt később, 1997-ben jelentősen módosították (Bail Act). Az óvadékkal egyidejűleg a bíró elrendelheti, hogy a terhelt például lakhelyelhagyási tilalom alatt áll, vagy rendszeresen megjelenik egy meghatározott hatóság (Garda Síocha 'na Station) előtt, vagy bevonják úti okmányait, kitiltás hatálya alatt állhat, illetve nem léphet kapcsolatba a bíró által meghatározott személyekkel. Az óvadék fenntartásának további feltétele az is, hogy a terhelt nem követ el újabb bűncselekményt vagy szabálysértést, illetve jó magatartást is tanúsít.¹³

Angliában az óvadék szabályait az 1976-os Bail Act fogalmazta meg, amelyet azóta többször módosítottak. Az óvadék elrendelése mind a nyomozás alatt, mind a bírósági eljárásban lehetséges. Az óvadékról nemcsak a bíró, hanem a nyomozásban résztvevő rendőr is dönthet. A bíróság három esetben rendelheti el az óvadék fizetésének kötelezettségét: az ítélet meghozatala előtt; az ítélet után, ha a büntetés végrehajtása meghatározott okból elhalasztásra került; illetve próbára bocsátás során. Az angol jogszemlélet lényege, hogy a terheltnek joga van óvadék ellenében szabadlábon védekezni, kivéve, ha ezt a törvényi rendelkezések kizárják. Ilyen például, ha attól kell tartani, hogy az eljárás tanúival, további terheltjeivel összebeszél, vagy újabb bűncselekményt követett el, illetve párhuzamosan szabadságvesztés büntetését tölti stb.

Németországban a büntetőeljárásról szóló törvény szerint a biztosíték tárgya: készpénz, értékpapír, zálogtárgy rendelkezésre bocsátása, vagy elfogadható kezes révén történhet meg, amelynek összegét és természetét a bíró saját mérlegelése alapján állapítja meg.

Ausztriában a büntetőeljárásról szóló törvény 190–191. §-a szerint készpénz, értékpapír, ingatlanra adott jelzálog vagy kezesség, mint óvadék helyettesítheti az előzetes letartóztatást, amennyiben a büntetendő cselekményre kiszabható szabadságvesztés az öt évet nem haladja meg.

Görögországban, Spanyolországban, és Portugáliában is lehetőség van az óvadék kiszabására, de csak meghatározott körben.

¹¹ BÁRÁNDY Péter a Parlamentben elhangzott válasza Hegyi Gyula képviselő felé K/1286/1.

¹² BÁRÁNDY P.: uo.

¹³ BÁRÁNDY P.: uo.

2. Az óvadék gyakorlatáról az Amerikai Egyesült Államokban

Az óvadék alkalmazása legelterjedtebb talán az Egyesült Államokban, ezért indokolt annak rövid bemutatása. Az óvadék, természetesen a vádalkuval együtt az amerikai büntetőeljárás történeti eleme. A szövetségi bűnügyekben az óvadék intézményét az 1984-es reformtörvény szabályozza. A hatvanas években az óvadékreform központi kérdése az volt, hogy a kevésbé tehetősebb rétegek számára is szélesebb körben biztosítsák az óvadék alkalmazhatóságát. A hivatkozott törvény alapján a letartóztatott személyt azonnal bíró elé kell állítani, és biztosítani kell a védelemhez való jogát.

A bírónak négy lehetőség áll rendelkezésre: 1. A vádlott szabadlábra helyezése egy írásos nyilatkozatba foglalt személyes kötelezettségvállalás alapján. 2. A vádlott szabadlábra helyezése pénzbeni óvadék ellenében, esetleg magatartási szabályok előírása mellett. 3. A vádlott 10 napnál nem hosszabb időre történő letartóztatása, hogy ezáltal lehetővé váljon egy más ügyben hozott szabadlábra helyezési határozat hatályon kívül helyezése. 4. Bizonyos esetekben a letartóztatás elrendelése óvadék letételének lehetősége nélkül, de erre csak tárgyalást követően kerülhet sor. Ez esetben a meghallgatást követően 90 napon belül a bírónak tárgyalni kell az ügyet, amennyiben ez nem történik meg a vádlottat szabadlábra kell helyezni.

A bírónak az óvadék engedélyezésekor alapvetően két tényezőt kell figyelembe venni: egyrészt, hogy fennáll-e a szökés lehetősége, másrészt, hogy a szabadlábon védekezés veszélyezteti-e a társadalom valamely tagját. Nagyon fontos szempont az óvadék mellett, hogy a terheltnek milyen kötődése van szűkebb közösségéhez, rendelkezik-e családdal, munkahellyel, milyenek az üzleti érdekeltségei.

Amennyiben a szabadlábra helyezett vádlott nem jelenik meg a tárgyaláson, ismételt letartóztatásra kerül, és megvádolják „az eljárás akadályozása” nevű bűncselekménnyel is. Amennyiben az óvadék mellett szabadlábra helyezett vádlott követ el újabb bűncselekményt, úgy a későbbi büntetékiszabásnál minősítő körülményt jelent. Gyakori, hogy a bíró a szökés veszélyét csökkenti azzal, hogy olyan rendelkezést is alkalmaz, amellyel a vádlott mozgását korlátozza. A bíróság egyébként arra is kötelezheti a vádlottat, hogy folytassa munkáját, tanulmányait, sőt bizonyos időszakonként jelentkeznie kell egy ilyen feladatot ellátó bírósági tisztviselőnél. A vádlott eltiltható attól is, hogy kapcsolatba lépjen a bűncselekmény sértettjével, vagy a tanúkkal és kötelezhető arra is, hogy kábítószert ne használjon.

Az amerikai joggyakorlatra hatással van az angolszász tradíció, amely a személyes szabadságot alapvető értéknek tekinti. Az ártatlanság vélelme és az a követelmény, hogy ne legyen ésszerű kétely a vádlott bűnösségét illetően, azt diktálja, hogy lehetőleg az ítéletig szabadlábon védekezessen. Ugyancsak szerepet játszanak a letartóztatás kétségkívül káros hatásai is: a letartóztatott valószínűleg elveszti állását és családi kapcsolatai is kedvezőtlenül, alakulnak. A szabadlábon való védekezés mellett szól az is, hogy szövetségi szinten az ügyek negyede felmentéssel zárul.¹⁴

¹⁴ OGREN, Robert W.: *Az óvadék ellenében történő szabadlábra helyezés és a vádalku az Egyesült Államokban*. TALCOTT, Robert M.: *Az óvadék és a biztosíték*. CELLI, Amerikai Ügyvédi Kamara Közép-és Kelet-Európai Jogi Kezdeményezés, Budapest, 1998. 135. p.

Emellett praktikus érvek is szólnak a vádalku mellett, mert egyszerűen nincs elegendő hely minden vádlott fogvatartására. A Columbia helyi bíróságon 1997-ben 3000 büntető ügy volt folyamatban, miközben 1300 vádlott elzárására volt lehetőség.

A védő munkáját is megnehezíti, ha védence nincs szabadlábon. Az ügyész ebben az esetben előnyösebb pozícióban készülhet a vád képviselőjére, sőt egy pszichológiai fegyver is van a kezében, mert nagyobb az esélye egy, a számára előnyösebb vádalku kötésének. Az óvadék mellett szól az az érv is, hogy az így szabadlábra helyezett vádlottnak mindössze két százaléka szökik meg vagy követ el újabb bűncselekményt.

A szabadlábra helyezési tárgyaláson a védőnek rendkívül nagy szerepe van. A védőnek előzetesen – érte ez alatt, hogy még az ügy érdemi elbírálása előtt – fel kell tárnia védence személyi körülményeit, ezen belül a vagyoni körülményeket is, amelyek szükséges információt jelentenek a bíróság számára. A védők általában eredményesen hivatkozhatnak arra, hogy a védenccük büntetlen előéletű, nem kábítószerfüggő, munkahellyel, családdal rendelkezik, magas iskolai végzettségű és pozitívak a szűkebb közösségéhez való kötődése is.

A védőnek nagyon fontos feladata, hogy az ügyész álláspontját is megismerje, és igyekezzen meggyőzni őt saját álláspontjáról. Az ügyész hozzájárulásának megszerzése azért is fontos, mert a bírák kevésbé hajlanak a vádlottra kedvező döntést hozni, ha az ügyész azon az állásponton van, hogy a vádlott szabadlábra helyezése veszélyezteti a közösséget, vagy a szökés veszélye áll fenn.¹⁵

Végezetül meg kell említeni, hogy az Egyesült Államokban is kritika érte az óvadékokat olyan szempontból is, hogy a vagyonosabb rétegeket privilegizált helyzetbe hozza. Éppen ezért az Egyesült Államok Alkotmányához fűzött VIII. kiegészítés tiltja az óvadék túlzott mértékű megállapítását. Ez azonban a bírói gyakorlat alapján nem jelenti azt, hogy az óvadékokat olyan összegben kell meghatározni, hogy azt a vádlott „zsebből” ki tudja fizetni. Ha a vádlott valamilyen óvadék összeget nem tud megfizetni, attól még a bíróságnak nem kell alább adnia a szabadlábra helyezés feltételrendszerének követelményeiből. A bíróság elfogadhatja azt a megoldást is, hogy a vádlott bonyolult és áttételes pénzügyi tranzakciók eredményeként biztosítja a megkívánt összeget. A legtöbb bíró arra az álláspontra helyezkedik, hogy a bíróság ugyan nem határozhat meg szándékosan olyan összeget, amelyet a vádlott biztosan nem tud kifizetni, de az óvadék összegét mindenképpen olyan mértékben állapítja meg, amelyet az adott ügyben, az adott vádlottal szemben az eljárási cselekményeken történő megjelenés biztosításához szükségesnek ítél. Ebből következik, hogy ha a vádlott nem tudja összeszedni az óvadék összegét, akkor nem azért tartják fogva, mert nem elég gazdag, hanem azért, mert túl veszélyes.

3. Óvadék a hazai fejlődés tükrében

Már az 1848-as forradalom előtti időkben is volt arra lehetőség, hogy a gyanúsítottat szabadlábra helyezték kezesség vagy óvadék ellenében. A kezesség azt jelentette, hogy a kezes vállalta, hogy a meghatározott napon a gyanúsítottat bíróság elé állítja vagy ennek sikertelensége esetén maga fogja megfizetni a bírságot a gyanúsított helyett. A kezességet már a 17. században is ismerték. Ezt szakirodalmak, statútumok vagy akár szépirodalmi

¹⁵ OGREN: i. m. 34. p.

művek feljegyzései is tanúsítják, ugyanis találhatunk példákat a kezesség és az óvadék alkalmazására.

A kezességvállalás intézménye ismert volt az úriszék előtt eljárásban is. Ez azt jelentette, hogy ha a terhelt gazdája, munkaadója vagy a bíróság előtt ismert más egyén kezességet vállalt azért, hogy a későbbiekben a bíróság idézésére megjelenik, akkor az előzetes letartóztatást megszüntették. Továbbá vizsgálták a kezességvállalás elfogadhatóságát, tehát csak akkor volt rá mód, ha a kezes fedhetetlen és megbízható volt.

Hont vármegye statútuma, például a jobbágyok kezességét is lehetségesnek tartotta. Boszorkánysággal vádolt személynek viszont senki nem lehetett szavatosa.¹⁶ Egy másik eset Buda és Pest gyakorlatából, ahol előfordult az is, hogy két kezest állítottak, hogy egyik mulasztása esetén a másik teljesítsen.

Az óvadékra már 1627-ből találunk utalást Szombathely város statútumában. Akkoriban a kezességre vagy óvadékra való elbocsátást vagy maga a rab vagy a falusi előjárók kérhették. A bíróság a kezességre történő szabadon bocsátásnál meghallgatta a falusi előjárók véleményét. Az óvadékra való elbocsátásnál döntő körülmény volt, hogy az elfogottat a munkavégzésben ne akadályozza.¹⁷

A kezesség vállalása nem jelentett különösebb nehézséget, főleg kisebb bűncselekmények esetében. 1722-ben a semptei úriszéken egy tolvaj nőt férje kezességére engedtek ki.¹⁸ Voltak olyan esetek is, amikor szintén kezesség mellett engedtek valakit szabadlábra, pedig főbenjáró bűncselekmény elkövetésével vádolták. Ez egyébként azért is érdekes, mert ilyen bűncselekmény gyanúsítottját óvadék ellenében sem igazán engedték el.¹⁹

Az 1850-es évek elején a szabadlábra helyezés nélkülözhetetlen kelléke volt a kezeslevél, amelyben a lakóhely előjárója vagy bármely magánszemély vagyonával kezessékedett azért, hogy a terhelt ahányszor csak kell, megjelenik a hatóság előtt. Ennek értelmében tehát a kezeslevélben vállalt összegben marasztalták el őket, vagy büntetést fizettek velük, ha a kezesek az elbocsátott személyt a bíróság felhívására vagy a jelzett időszakra nem tudták előállítani. A kezeslevélnek hivatalos formája is volt ebben az időben.

A városi bíróságok gyakorlatában a török utáni időktől találkozunk óvadékkal. 1690-ben Fehérvárott engedtek ki egy rabot a börtönből óvadék ellenében, majd 1693-ban, két esetben is engedtek szabadlábra gyanúsítottakat (az egyik esetben 50 forint biztosítékkal kezességet vállalt két polgár, a másik esetben szintén két polgár 50 tallerral állt jót).²⁰

Az akkori joggyakorlat nem tett élesen különbséget a büntető és polgári ügyek között, éppen ezért a kezességet a magánjogban is alkalmazták hasonló elvek alapján.

A reformkorban mozgalom bontakozott ki a feudális büntetőeljárás és annak intézményei ellen. 1841-ben országos választmányt hoztak létre új büntető anyagi, eljárási és a büntetések végrehajtásával kapcsolatos törvényjavaslatok megalkotására. A büntetőeljárási albizottság Szalay László vezetésével kidolgozta a bűnvádi eljárásról szóló 1843.

16 KÁLLAY István: *Úriszéki bíraskodás a XVIII-XIX. században*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985, 118. p.

17 KÁLLAY István: *Óvadék a 18–19. századi büntető joggyakorlatban*. Jogtudományi Közlöny, 1996. szeptember. 375. p.

18 KÁLLAY: i. m. 1985. 119. p.

19 KÁLLAY: i. m. 1985. 120. p.

20 KÁLLAY: i. m. 1996. 376. p.

évi törvényjavaslatot, amelyet 1848-ban átdolgoztak. Ez tartalmazta, hogy elzárási parancsot minden büntettnél csak a büntetőtörvényszék adhat ki, és csak akkor, ha a vádlottat már kihallgatták és a közzvádló az elzárást indítványozza. Az előkészítő eljárás bírói engedéllyel biztosított letétele mellett folyhat.

A hazai jogfejlődésben csak a kiegyezést követően bontakozhattak ki az újabb haladó és korszerű eszmék, s ezek Csemegi Károly nevéhez kapcsolódnak. Az 1869. évi IV. törvény szétválasztotta a közigazgatást és az igazságszolgáltatást, mely Horváth Boldizsár igazságügy minisztersége alatt történt, majd 1871-ben létrejött a modernnek tekinthető bírósági szervezet, mely a perjogi szabályok megalkotásához alapvető fontosságú volt.

1872-ben Csemegi Károly Ideiglenes bűnvádi eljárásról szóló törvényjavaslatot dolgozott ki, amely bár elfogadásra nem került, de a 4765. sz. leirattal a „bírósnak az egyseges eljárás végett követésre ajánlották”. A javaslat kibővítése után „Sárga Könyv”-ként vagy más néven Szabályzatként vált közzismertté.²¹ Ezen Szabályzat részletesen szól a vizsgálat elrendelhetőségéről, illetve a vizsgálati fogság körülrít feltételeiről. A Sárga Könyv a szabadlábon történő védekezést, valamint a vizsgálati fogság megszüntetését enyhébb súlyú cselekmények esetén teszi lehetővé biztosíték ellenében. Arra az álláspontra helyezkedik, hogy a szökés veszélye azon cselekmények esetén, amelyek 5 évet meg nem haladó szabadságvesztéssel büntetendők, az elkövetők megfelelő biztosíték (óvadék) esetén szabadlábra helyezhetők. A biztosíték összegének a nagyságát ügyészi indítványra, a vádlott vagyoni viszonyaira és a várható büntetés nagyságára tekintettel a törvényszék határozta meg. A biztosíték vagy készpénzben vagy állampapírban tehető le, amelyet akár harmadik személy is kifizethet a vádlott helyett. A biztosíték a letévedő tulajdona marad, kamatozik, zálogjeggyel terhelhető. A biztosítékot vissza kell adni, ha a letartóztatás oka megszűnik, illetve az eljárás megszüntetése vagy felmentés esetén.

A Szabályzat 117. §-a szerint a biztosíték letétele által tehát lehetővé válik, hogy a vádlott a nem jogerős ítélet kihirdetése után szabadlábra legyen helyezhető, amennyiben addig előzetes letartóztatásban volt.

Csemegi Károly nagyságát, munkásságát jól szemlélteti, hogy ezen Szabályzat megalkotását követően 1882-ben, valamint 1886-ban újabb törvényjavaslatokat dolgozott ki a bűnvádi eljárás kodifikációjához. Ezen törvényjavaslatok, szabályzatok részletesebbnek, meghatározóbbnak bizonyultak, olyannyira hogy lényeges segítséget nyújtottak az első kodifikált büntetőeljárási törvény, a Bűnvádi Perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikk (röviden Bp.) megalkotásához. Ez már liberálisabb felfogást képvisel, mint az előző javaslatok, hiszen elvileg a legsúlyosabb cselekmények esetén sem zárja ki a biztosíték adását.

A perrendtartás részletesen szabályozta az óvadékokat biztosíték néven, mely rendelkezést majd közel félévszázad múlva, az 1363/1945. ME sz. rendelet helyezett hatályon kívül.

A Bp. 162. §-a kimondta, hogy „A 141. § 2. vagy 4. pont alapján előzetes letartóztatásba vagy vizsgálati fogságba helyezendő vagy fogva lévő egyént szabadlábon kell hagyni, illetőleg szabadlábra kell helyezni, ha maga vagy helyette más megfelelő biztosítékot ad, és ez megszökését valószínűtlenné teszi”.²² Biztosíték adása a megfelelő feltételek fennállása esetén is csak oly módon történhet, amelyet vagy a vizsgálóbíróval vagy a

21 LAKY: i. m. 341. p.

22 1896. évi XXXIII. tc. A bűnvádi perrendtartásról

bíróságnál lehetett előterjeszteni és amely akár a gyanúsítottól, akár harmadik személytől származhat, viszont elfogadása felől a vádtanács, illetve ítélelbíróság határozott. Az elfogadással egy időben a biztosíték összegéről, valamint neméről is döntöttek, tekintettel arra, hogy tárgya lehet készpénz vagy olyan értékpapír is, amelyet a közpénztáraknál óvadékként is elfogadhatnak, illetve esetleg kezeslevél vagy járásbírói hatáskörbe tartozó ügyekben egyszerű kezesesség.

A biztosíték mellett történő szabadlábra helyezés esetén a terheltnek a hatóság rendelkezésére kellett állni. A Bp. 165. §-a kimondta, hogy: „A biztosíték mellett szabadlábra helyezett terhelt ismét letartóztatható: ha szökést kísérel meg, ha szabályszerű idézésre a hatóság előtt meg nem jelen és elmaradását elfogadható okból ki nem menti, vagy ha ellene a vizsgálati fogság elrendelésének valamely törvényes oka, szabadlábon hagyása, vagy szabadlábra helyezése után merült fel.”

Továbbá rendelkezik a perrendtartás a biztosíték elvesztéséről is, amennyiben a letéveő a biztosítékot elveszti, és az a sértett javára esik, illetve az állampénztárra száll át. A biztosíték elvesztéséről a vádtanácsnak, valamint a bíróságnak kell döntenie, amely döntés előtt meghallgatja a vádlót, sértettet, a terheltet, a biztosítékot adó harmadik személyt.

Következetes a joganyag abban is, hogy e kivételes helyzetben az elveszett biztosíték kit illet, illetve mire szolgál. Elsődlegesen a sértett kártalanítását biztosítja, másodsorban bünygyi költségek fedezésére szolgál és csak végső soron illeti meg az államot. Az elvesztett biztosítékknak a sértett kártalanítására történő fordítása korszerű rendelkezésnek tekinthető, akár a jelen kor jogalkotója is gondolkodhatna ennek a megoldásnak az alkalmazásán. Mivel a biztosíték arra hivatott, hogy a fogvatartást helyettesítse, éppen ezért, ha a szerepét betöltötte, és a terhelt az eljárási cselekményeken megjelent, akkor a biztosíték a letéveőnek visszajár, vissza nem tartható.

Mindezek mellett említést érdemlő az is, hogy a Bp. a biztosíték letétbe helyezése által a büntetés megkezdésének elhalasztását is lehetővé tette.

A járásbírói eljárásban a Bp. ismerte a kezességvállalás intézményét is. Ez azt jelentette, hogy ha a terhelt gazdája, munkaadója vagy bíróság előtt ismert más egyén kezességet vállalt azért, hogy a terhelt a későbbiekben a bíróság idézésére megjelenik, az előzetes letartóztatást megszüntetik. Vizsgálták természetesen a kezességvállalás elfogadhatóságát, és csak akkor engedték szabadon ennek ellenében a terheltet, ha a kezes fedhetlen és megbízható volt.²³

A biztosíték és a kezesség intézményére vonatkozó jogi szabályozást a második világháborút követően a már hivatkozott 363/1945. ME. Rendelettel az Ideiglenes Nemzeti Kormány felfüggesztette. A kialakuló szocialista jogrendszer az intézményre anyagias és pénzközpontúnak tartott szemlélete miatt nem tartott igényt. A szemlélet megváltozásával gyakorlatilag a rendszerváltásig kellett várnunk.

Az 1998. évi XIX. törvény előkészítése során már nem volt vitás, hogy az óvadék intézményét az előzetes letartóztatás alternatívájaként ismét alkalmazni kell. Ezt a felismerést nyilván az is elősegítette, hogy az európai integráció felé törekvő Magyarország számára egyre fontosabb lett a nemzetközi elvárásoknak való megfelelés is. A személyes szabadság korlátozására vonatkozó szabályok ugyanis a nemzetközi egyezményekben is megjelentek. Bár az óvadék bevezetése nem köthető egyértelműen az Európai Unióhoz

23 RÓTH Erika: *A személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések az 1896. évi XXXIII. tc.-ben.* Magyar Jog 1996. november, 662. p.

való csatlakozáshoz. Ez annál is inkább így van, mert az ENSZ Egyezségokmánya, amelynek már sokkal korábban részesei voltunk, már utal a szabadlábon való védekezés jelentőségére és az ET ajánlások tekintetben az ENSZ különböző emberi jogi dokumentumait bontja ki.

Az ENSZ Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmánya is kimondja, „hogy ne legyen az az általános szabály, hogy az ítélethozatalra váró személyt fogva kell tartani, azonban a szabadlábra helyezést függővé lehet tenni olyan biztosítékoktól, amelyek szavatolják azt, hogy az érintett személy megjelenjen a tárgyaláson, a bírósági eljárás bármely más szakában, illetőleg adott esetben az elítélt az ítélet végrehajtása céljából megjelenik.”²⁴

4. Az óvadék fogalma és az óvadék elrendelésére vonatkozó eljárás

Az óvadék célja a terhelt eljárási cselekményeken való részvételének biztosítása, a személyi szabadság korlátozása nélkül. A normaszöveg megfogalmazásából kitűnően az óvadék egyértelműen az előzetes letartóztatás alternatívája. Céljából fakadóan csupán azokban az esetekben alkalmazható, amikor az előzetes letartóztatás elrendelésének alapjául a Be. 129. § (2) bekezdés b) pontja szolgál, azaz „ha szökésének, vagy elrejtőzésének veszélyére tekintettel vagy más okból megalapozottan feltehető, hogy az eljárási cselekményeknél a jelenléte másképp nem biztosítható.”

Nem alkalmazható tehát az óvadék a Be. 129. § (2) bekezdés a), c) és d) pontjában rögzített feltételek megléte esetén. Külön kiemelés érdemel ezek közül az a) pont, tekintve, hogy a b) ponthoz közeli előzetes letartóztatási okot rögzít azzal a jelentős különbséggel, hogy ez esetben a szökés, elrejtőzés, illetve a szökés megkísérlése már megtörtént, tehát nem csupán megalapozottan várható eseményről van szó.

A Be. 2003. július 1-jét követő szövegéből következően az eljárás bármely szakaszában sor kerülhet az óvadék felajánlására.²⁵ Az óvadékat nem csupán a terhelt, hanem reá tekintettel más is felajánlhat. Értelemszerűen amennyiben más ajánlja fel az óvadékat, az nem csupán vagyoni jellegű, hanem bizonyos értelemben morális is, hiszen ebben az esetben ez a személy mintegy kezességet vállalt azért, hogy a terhelt megjelenik az eljárási cselekményeknél, bízva abban, hogy a terhelt nem teszi kockára sem az óvadékat, felajánló vagyonát, sem esetlegesen a jó hírnevét.

A felajánlott óvadék elfogadását csak a terhelt és védője indítványozhatja, mégpedig kizárólag annál a bíróságnál, amelyik az indítvány megtételekor az előzetes letartóztatás kérdésében jogosult dönteni. Az óvadék elfogadásáról való döntés meghozatalára csak ülésen kerülhet sor, amelyen a bíróság meghallgatja a terheltet, védőjét, az ügyészt továbbá – amennyiben nem a terhelt az – az óvadék felajánlóját.²⁶

Az óvadék elfogadása mellett a törvény lehetőséget biztosít arra, hogy a bíróság más, a személyes szabadságot korlátozó kényszerintézkedést – lakhelyelhagyási tilalmat, házi

24 HERKE Csongor: *Az előzetes letartóztatást helyettesítő intézmények, különös tekintettel az óvadéokra.* Bírák Lapja, 1996/1–2. sz. 97. p.

25 A nem jogerősen kiszabott szabadságvesztés estén fenntartott, vagy elrendelt előzetes letartóztatás a bírói gyakorlat szerint nem helyettesíthető óvadékkal. BH. 2004/272.

26 A Be. az óvadék nyújtásával kapcsolatban a hagyományoknak is megfelelően az ún. fakultatív megoldást választotta, szemben az obligatórius rendszerrel, amelyben a törvényi rendelkezések fennállása esetén kötelező az óvadék biztosítása.

őrizetet, úti okmány elvételét – rendeljen el a terhelttel szemben. Lehetőség van arra, hogy még az előzetes letartóztatás elrendelése előtt, vagy az előzetes letartóztatás tartama alatt kerüljön sor az óvadék felajánlására.

Bizonyos szempontból problémát jelent az előzetes letartóztatás elrendelése előtt felajánlott óvadék elfogadása. A törvény megfogalmazása szerint a bíróság ebben az esetben mellőzi az előzetes letartóztatás elrendelését. Ezt a rendelkezést összevetve a 147. § (6) bekezdésében megfogalmazottakkal nehezen feloldható ellentmondásra bukkanunk. A (6) bekezdés szerint a terheltet a jogerősen elfogadott óvadék letételét követően haladéktalanul szabadon kell bocsátani. Ezzel összefüggésben utalni szükséges arra, hogy a Be. szabályozása az őrizet tartamát 72 órában határozza meg, amely időtartam nem hosszabbítható. Amennyiben csupán ezt a szabályt tartanánk szem előtt, akkor is, a terhelt a jogerősen elfogadott óvadék letétele nélkül is szabadulna a 72 óra elteltével, tekintve, hogy az előzetes letartóztatását a bíróság nem rendelte el. A Be. 126. § (3) bekezdés második fordulata szerint azonban még ez az idő sem áll rendelkezésre, tekintve, hogy az őrizet a 72 órán belül is megszűnik, ha a bíróság nem rendelte el a terhelt előzetes letartóztatását. Ennek a problémának elkerülésére alkalmazható az a jogi megoldás, hogy a bíróság ilyen esetben elrendeli a terhelt előzetes letartóztatását, elfogadja az óvadékot, egyben végzésében akként rendelkezik, hogy az óvadék letételét követően elrendeli a terhelt szabadlábra helyezését. Ebben az esetben elkerülhető, hogy a terhelt az óvadék letétele nélkül kerüljön szabadlábra, ugyanakkor biztosított, hogy az óvadék letételét követően haladéktalanul megszűnjön a vele szemben alkalmazott személyes szabadságot korlátozó kényszerintézkedés.²⁷

Amennyiben az óvadék felajánlására a vádirat benyújtását megelőzően az előzetes letartóztatás meghosszabbítását célzó ügyészi indítvány előterjesztése előtt kerül sor, akkor a bíróságnak az óvadék elfogadásáról szóló határozata, amellyel egyben a terhelt előzetes letartóztatását megszünteti, nem okoz jogi problémát, hiszen az óvadék letételére relatíve hosszabb idő áll rendelkezésre.

Azonban, ha az óvadék felajánlására és egyben elfogadására az előzetes letartóztatás meghosszabbítására irányuló ügyészi indítvány elbírálásával egy időben kerül sor, akkor, ha a bíróság elfogadja az óvadék letételét és a terhelt szabadlábra helyezését rendeli el – természetesen az óvadék letételéhez kötve – ugyancsak előállhat az a helyzet, hogy a terhelt az óvadék letétele nélkül kerül szabadlábra, tekintettel arra, hogy ugyan a szabadlábra kerülése az óvadék letételéhez kötött, de ugyanakkor a Be. 136. § (2) bekezdése szerint az előzetes letartóztatás megszűnik, ha a tartama meghosszabbítás vagy fenntartás nélkül lejárt.

A 2006. július 1-jétől hatályos norma szöveg szakít azzal a szabályozással, amely szerint az óvadékot a terhelt, vagy helyette más ajánlhatja fel. Óvadék alkalmazására változatlanul csak abban az esetben van lehetőség, amikor a terhelt előzetes letartóztatására a Be. 129. § (2) bekezdés b) pontjában meghatározott ok miatt került sor. Az előzetes letartóztatás azonban ez esetben sem mellőzhető, így az óvadék megállapítása, és letétele az előzetes letartóztatás megszüntetésének egy speciális feltétele.

Óvadék megállapítását a terhelt vagy védője indítványozhatja. A bíróság hivatalból nem állapíthat meg óvadékot, és annak megállapítását a felsoroltakon kívül más nem in-

²⁷ A Be.-t módosító novella tervezete „megoldja” ezt a problémát, mert csak az előzetes letartóztatás elrendelését követően nyújt lehetőséget az óvadék engedélyezésére.

dítványozhatja. A módosított törvény megszünteti azt a helyzetet, hogy az óvadék felajánlásával a büntetőeljárásban egyébként részt nem vevő személy önálló eljárási funkciót töltsön be. Az természetesen nem kizárt, hogy a vádlott helyett más fizesse ki az óvadék összegét, az illető személy bíróság előtti megjelenése azonban nem indokolt, a bíróság felé a terheltnek kell teljesítenie, a mögöttes jogviszonynak nincs jelentősége. Ennél fogva óvadék megállapítására is csak a terhelt, valamint az érdekeit képviselő védő tehet indítványt.

Az óvadék megállapításának tárgyában – ha azt a tárgyaláson indítványozták – a bíróság a tárgyaláson, egyéb esetekben mindig ülésen dönt. A terhelt és a védő meghallgatása mindig szükséges, ha azonban a védő az ülésen értesítés ellenében nem jelent meg, az ülés távollétében is megtartható, és azon értelemszerűen dönteni is kell az óvadék tárgyában.

A bíróság az óvadék összegének megállapításakor a terhelt személyi és vagyoni viszonyaira tekintettel is határoz. Természetesen, mint minden kényszerintézkedés elrendelése, illetve megszüntetése során, ez esetben is nélkülözhetetlen valamennyi – az eset megítélése, illetőleg a kényszerintézkedés szempontjából releváns – körülmény vizsgálata. Az óvadék összege csak a bíróság mérlegelésén múlik, nincs tehát jelentősége annak, hogy a terhelt mekkora összeg megfizetésére képes vagy hajlandó. Ebből következően – továbbá, hogy a felajánlott összeg ismerete a döntésében a bíróságot ne befolyásolja – eltérően a hatályos szabályozástól a javaslat nem teszi lehetővé, hogy az óvadék összegére a terhelt indítványt tegyen. Elképzelhető, hogy a terhelt már közvetlenül az őrizetbe vételét követően a személyi szabadság elvonásával járó kényszerintézkedés elrendelése tárgyában tartott ülésen indítványozza az óvadék megállapítását, ilyen esetben nem szükséges újabb ülést tartani, a bíróság az előzetes letartóztatás elrendelésével egyidejűleg is határozhat az óvadék tárgyában, és az óvadék megállapítása mellett rendelkezhet más kényszerintézkedésről is. Ez természetesen igaz akkor is, ha a kényszerintézkedés elrendelésére tárgyaláson kerül sor, nincs akadálya annak, hogy a nyomban előterjesztett óvadék megállapítását célzó indítványról is azonnali döntés szülessen.

Ha a terhelt előzetes letartóztatását a bíróság óvadék ellenében megszünteti, ez ellen a végzés ellen kizárólag az ügyész, és a pótmagánvádló fellebbezhet. Ebből a rendelkezésből következik az is, hogy az óvadék összege tekintetében van helye fellebbezésnek.

A korábbi szabályozástól eltérően a jövőben az óvadékot nemcsak készpénzben, hanem külön jogszabályban meghatározott módon is igazolni lehet. Az indokolás szerint a készpénzfizetésen kívül más módja is van ma már a pénzbeli kötelezettség teljesítésének, erre figyelemmel kell lenni az óvadék letétele esetén is, ezen kívül a gyakorlatban többször fordult elő százezres, milliós nagyságrendű óvadék megállapítása, az összegek várhatóan növekedni fognak, így célszerűségi szempontok is a változtatás mellett szólnak.

5. Az óvadék formái

Az óvadék formái fogalmán az érthető, hogy milyen vagyoni jellegű felajánlást fogadhat el a bíróság a terhelt szabadlábra helyezése fejében, tehát mondhatjuk azt is, hogy az óvadék formáin nem más, mint az óvadék tárgyat értjük. A 2006. július 1. előtti jogi szabályozás csak a készpénzt tartotta elfogadhatónak, így óvadékként, más vagyontárgy nem volt letehető. A készpénz lehet belföldi fizetőeszköz, valuta, illetve deviza is. Meg

kell itt említeni azonban azt is, hogy a készpénz letevésével egyenértékűnek kell tekinteni a terhelt bankszámlájáról való átutalást is, mert előfordulhat az is, hogy esetleg az óvadék összege milliós nagyságrendű és ilyenkor indokolatlan lenne készpénzletét megkövetelése. Ilyen esetekben az óvadék letevésének napja az a nap, amikor az összeget a bíróság számlájára átutalják.

Külföldön azonban széles körben lehetséges az óvadék értékpapírral történő megfizetése is. Az értékpapír elfogadása most már nálunk sem kizárt. E körben nemcsak a bemutatóra szóló értékpapírról beszélhetünk, hanem a névre szólókról is, és mivel a látra szóló értékpapír a forgalomban majdnem egyenértékű a készpénzzel, így értékpapíron valóban éppen a névre szólót kell érteni. Az értékpapírok közül a legkevesebb probléma az állampapírokkal van, hiszen azok kifizetését az állam garantálja. A kereskedelmi bankoknál lévő értékpapír esetén már gondosabban kellene eljárni, különösen azért, mert ezek többségénél az értékpapír mögött nagy részben részvények állnak.

Megemlítendő, hogy egy további eszköz lehetne az ingó-ingatlan vagyon zálogosítása, hisz sok esetben ez az egyetlen lehetőség a terheltnek óvadék nyújtására. Bár ez eléggé vitatott, ugyanis sokan arra hivatkoznak, hogy a zálog, mint óvadék elég körülményes és nehézséget okozhat az érték megállapítása, és később, ha ennek feltételei fennállnak, az értékesítés is. Habár ezek nyomós ellenérvek is lehetnek, a lényeg mégis az, hogy az óvadék elérhető ezúton is a célját. Szinte bizonyos, hogy ha valakinek jelzálog alá veszik a házat, amelynek felépítése elég nagy erőfeszítésbe került, akkor nem valószínű az, hogy megkísérli a szökést, mellyel az óvadék elvesztését kockáztatja. A gondolatot tovább véve végül is, zálogként nagy értékű vagyontárgyak is elfogadhatók lehetnének, mint például ékszer, műkincs stb.

Ebben a körben felvethető még a kezességvállalás sajátos esetének bevezetése a fiatalok elleni eljárásban. Ugyanis fiatalok esetén csak szülei tudnak helyette óvadékot nyújtani. Az azonban igencsak megkérdőjelezhető, hogy egy 14 vagy akár egy 15 éves fiatalok, aki súlyos bűncselekményt követett el, mennyire tart vissza a szökéstől az, hogy a szülei helyette óvadékot nyújtanak. Az ilyen súlyos bűncselekményt elkövető fiataloknál igen gyakori az, hogy a bűnöző életmód kialakulásában vagy a szülők játszottak szerepet vagy a fiatalok annyira eltávolodott tőlük, hogy a szülők által nyújtott óvadék nem túlzottan befolyásolja szökési motívumait. Ezért lenne megfelelő egy olyan kezesség bevezetése a fiatalok elleni büntetőeljárásban, melynek során a szülő személyes felelősséget vállal azért, hogy a fiatalok az eljárási cselekményeken idézésre megjelenik. Ez a kezesség annyiban különbözik a harmadik személy által letett biztosítéktól, hogy ott a terhelt által nyújtott óvadékhoz hasonlóan előre rendelkezésre bocsátott vagyoni érték szolgál ellenmotívumként a terhelt szökésével szemben, míg itt a kezesség mintegy jótáll azért, hogy a terhelt megbízható, nem akadályozza az eljárás sikeres lefolytatását és az esetleges vagyoni kötelezésre – a kezességvállalást követően tehát csak másodlagosan – csak akkor kerülne sor, ha a terhelt valamely köteleességét megszegi.

Az óvadék formáival kapcsolatban említhetők meg az óvadékirodák is. Az óvadék bevezetésével felvetődik egy olyan bank- és biztosítási rendszer kiépítése, amely kifejezetten óvadék céljára nyújthat összegeket.²⁸ Ezt a lehetőséget tőlünk nyugatabbra speciális irodák nyújtják azoknak, akiknek nincs elegendő készpénzük ehhez. Elsősorban az angolszász országokban ez a jogintézmény komoly múltra tekint vissza, azonban ha-

28 BALLA Péter: *Néhány gondolat az óvadékról*. Rendészeti Szemle, 1994/9. sz. 80–81. p.

zánkban egyelőre kurióznak számít, ugyanis az első ilyen iroda 2004. július 1-jén kezdte meg működését.²⁹

6. Az óvadék összegének meghatározása és az óvadék sorsa

Az óvadék összegének megállapításánál mindenképpen utalni kell arra, hogy az 1998. évi XIX. törvény eredeti szövege a legkiemelkedőbb tárgyi súlyú bűncselekmények esetén nem tette lehetővé az óvadék alkalmazását. A későbbi normaszöveg ezt már nem tartalmazza, azonban a 146. § (1) bekezdése továbbra is utal arra, hogy a bíróságnak a bűncselekményre és a személyi körülményekre kell tekintettel lenni. A törvényhely (4) bekezdésében vagyoni jövedelmi viszonyokra való hivatkozást erre tekintettel kell értelmezni. Az óvadék összegét tehát a bűncselekmény – s így a várható büntetés – súlyosságához, mint a szökést, elrejtőzést motiváló körülményhez kell igazítani. A vagyoni, jövedelmi viszonyokat figyelembe véve az óvadék összegének megállapításával azt kellene elérni, hogy a felajánlott (megkövetelt) összeg elég nagy legyen ahhoz, hogy ellensúlyozza a szökés/elrejtőzés mellett szóló motívum hatását, elvesztése érzékeny veszteséget jelentsen ugyan, de ha ez egyáltalán lehetséges, ne haladja meg a terhelt fizetőképességét.³⁰ Mindenesetre: az óvadék összegének sem felső korlátját, sem alsó határát nem állapítja meg a törvény, de olyan összegű óvadék megállapítása, ami a jövedelmi és vagyoni viszonyokat figyelembe véve nyilvánvalóan megfizethetetlen az óvadék iránti kérelem burkolat elutasítását és egyben a törvény megkerülését jelenti.³¹

Az óvadék teremtette jogviszony előbb-utóbb biztosan megszűnik. A terhelt vagy visszanyeri szabadságát – az eljárás során felmentik, pénzbüntetést szabnak ki rá, megszüntetik ellene az eljárást, vagy előzetes letartóztatását megszüntetik – vagy előzetes letartóztatását más okból rendelik el, vagy pedig megkezdődik szabadságvesztés büntetését.

Az óvadék melletti szabadrábra helyezés megszüntetésének háromféle esete lehetséges. Az egyik, amikor a terhelt az eljárási cselekményeknél nem jelenik meg. E körben az óvadék elvesztésnek abszolút, illetve relatív okait különböztethetjük meg. Az abszolút okok fennforgása esetén nincs helye igazolásnak, ilyenkor a biztosíték mindenképpen elvész a letevés számára. Tehát ha a terhelt megszökik vagy a hatóság elől elrejtőzik, akkor az általa nyújtott biztosíték mindenképp elvész. A relatív okok esetén, pedig van helye igazolásnak, ha a terhelt a hatóság szabályszerű idézésére nem jelenik meg vagy a terhellet a bíróság előtt bejelentett címen nem lehet szabályszerűen idézni vagy a jogerősen kiszabott szabadságvesztés végrehajtását a terhelten nem lehet az előírt időben megkezdeni.

29 www.stop.hu/hirek/mozaik/index.tdo?f=44278 „Itt van már megint Amerika! Ismét tanultunk valamit az Újvilágtól. A burger és a kóla élvezete után most azt, hogy miként lehet a bűncselekmény gyanúsítottját óvadék ellenében kiszabadítani az előzetes letartóztatásból, még akkor is, ha az illetőnek nincs elegendő pénze. Megnyílt ugyanis és szolgáltatásait kínálja az első hazai óvadékiroda.”

30 Véleményünk szerint a terhelt alacsony jövedelmi viszonya nem lehet arra indok, hogy a bűncselekmény súlyosságával arányban nem álló óvadékot fogadjanak el (pl. csoportos rablás büntette és 50000 Ft óvadék). Így lehet mégis lesznnek olyanok, akik a kívánt összegű, de egyébként reális mértékű óvadékot nem tudják letenni.

31 BERKES György (szerk.): *Büntetőeljárás jog. Kommentár a gyakorlat számára*. I. HVG-Orac, Budapest, 2004, 462. p. Az idézett rész szerzője: BÓCZ Endre.

A másik lehetőség az úgynevezett „felszabadulás”, mármint az óvadék tekintetében, amikor bizonyos körülmények fennállása esetén a letévő számára visszaszolgáltatják az óvadékot. Erre akkor kerül sor, ha a terhelt hibáján, valamint az eredeti óvadéki jogviszonyon kívül eső okból kell a terhelt fogva tartását elrendelni, illetőleg az eljárás az óvadék tekintetében jogerősen befejeződött. Egyik esetben sem indokolt ugyanis az óvadék további fenntartása. A törvény részletesen felsorolja azokat az eseteket, amikor visszajár az óvadék. Eszerint ha a terheltet más okból letartóztatják, a nyomozást megszüntetik, a vádemelésre nem kerül sor, vagy a vádemelést elhalasztják, valamint ha az eljárást jogerősen befejezik, az óvadék visszajár. Ezek az okok vagy a terhelt letartóztatásával vagy az eljárás jogerős befejezésével függenek össze. Ha a terheltet csak pénzbüntetésre ítélik, akkor természetesen az óvadék visszajár. Abban az esetben is, ha a pénzbüntetés behajthatatlan lesz, hiszen az óvadék csak az igazságszolgáltatás eredményes menetét biztosító intézmény, s nem szolgálhat a pénzbüntetés fedezetéül.

A harmadik lehetőség, amikor az óvadék melletti szabadlábra helyezés megszűnik, ha a terhelt vagy a védő visszavonja a letett óvadékot. Erre különösen akkor kerülhet sor, ha a terhelt nem saját maga rendelkezett az óvadék fedezetével, hanem azt mások biztosították számára. A korábbiakban ugyanis már utaltunk arra, hogy annak ellenére, hogy a megváltozott szabályozás szerint az óvadék elfogadása iránt indítványt csak a terhelt és a védő terjeszthet elő, azonban az továbbra sem kizárt, hogy annak fedezetét más személy biztosítsa.

7. Jogorvoslati lehetőségek

A nyomozási bíró óvadékról szóló határozata ellen a terhelt és a védője jelenthet be fellebbezést. A szóbeli kihirdetés útján közölt határozat elleni fellebbezést a kihirdetés után nyomban be kell jelenteni. Az a jogosult, aki a határozat kihirdetésén nem vett részt, a fellebbezését az üléstől számított három napon belül jelentheti be. A kézbesítés útján közölt határozat ellen a fellebbezést a jogosult a kézbesítéstől számított három napon belül jelentheti be. A fellebbezést a megyei bíróság másodfokú tanácsa tanácsulésen bírálja el. A 147. § (5) bekezdése szerint az óvadék ellenében a terhelt előzetes letartóztatásának mellőzését, illetőleg megszüntetését kimondó határozat ellen az ügyész élhet fellebbezéssel. Ez a törvényi rendelkezés nagy vihart kavart fel. A kommentár szerint az ügyész fellebbezési jogának szóba hozatala felesleges és csak szükségtelen bizonytalanságot okozott. A 347. § (1) bekezdésében olvasható általános szabály szerint – miként a jogorvoslati jogosultság alkotmányos követelményéből adódik – csak akkor nincs helye egy nem ügydöntő elsőfokú bírósági határozat ellen, ha azt a törvény kifejezetten és egyenesen kizárja. Ilyen rendelkezés hiányában az óvadéknak akár az elfogadása, akár az elutasítása miatt, akár pedig az óvadék összege miatt fellebbezésnek van helye.³² A kommentár szerzőjének teljesen igaza volt, és a Legfelsőbb Bíróság a bíróságok számára iránymutatásul szánt döntésében ezt egyértelművé is tette a következő esettel: A pótmagánvádlo a bírósági eljárásban – ha törvény másképp nem rendelkezik – az ügyész jogait gyakorolja. Miután az óvadéokra vonatkozó szabályok a pótmagánvádlóra eltérést nem tartalmaznak, a pótmagánvádlot is az ügyészhez hasonlóan megilleti a fellebbezési jog. Ezen túl, pedig az álta-

³² BERKES: i. m. 463. p.

lános fellebbezési jogból adódóan a vádlott és a védő az óvadék elfogadásával egyidejűleg elrendelt bármely kényszerintézkedés ellen is fellebbezhet, így tehát fellebbezhető önmagában az óvadék összege a vádlott és a védő részéről is.³³

8. Az óvadékkal kapcsolatos eljárás a Hajdú-Bihar Megyei Bíróság gyakorlatában

Talán nem érdektelen egy pillantást vetni arra, hogy az óvadéknak, mint új jogintézménynek milyen módon indult a gyakorlati alkalmazása. A törvény hatálybalépést követően már az első hónapban jó néhány kérelem benyújtására került sor. A Debreceni Városi Bíróság 45.B.1795/2003. számú ügyében 2003. július 21-én első alkalommal tartott ülést óvadék elfogadásával kapcsolatosan. Erdemben azonban nem került sor a kérelem elbírálására, mert az óvadékot felajánló személy az ülésen nem jelent meg. A vádlott védőjének tájékoztatása alapján nem sikerült előteremteni az óvadékként felajánlásra szánt összeget.

Több esetben jelentett akadályt, illetve eredményezett elutasító döntést, hogy a Be. 129. § (2) bekezdés b) pontja mellett, az előzetes letartóztatásnak más különös oka is fennállt. A Debreceni Városi Bíróság az 1.B.1000/2004. számú ügyében az egyébként többszörös visszaeső vádlottat jelentősebb tárgyi súlyú, 1-től 5 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő vagyon elleni bűncselekmények miatt vette előzetes letartóztatásba, úgy, hogy annak elrendelésekor mind a négy különös ok fennállását megállapította. A vádlott és védője által megfellebbezett végzést a megyei bíróság helybenhagyta. Ezt követően ugyanezen okokra hivatkozással a városi bíróság még két alkalommal meghosszabbította a vádlott előzetes letartóztatását. Az üzletszerűen, dolog elleni erőszakkal elkövetett lopás bűntette miatt történő vádemelés során a Debreceni Városi Ügyészség a Be. 129. § (2) bekezdés c) és d) pontjai alapján indítványozta a vádlott előzetes letartóztatásának az eljárás bírói szakaszában történő fenntartását.

A vádemelést követően a vádlott hozzátartozója kívánt óvadékot felajánlani, amelynek elfogadását a védő indítványozta. A kérelem nyilván elutasításra került, hisz az előzetes letartóztatás indoka még az ügyészi álláspont szerint sem a Be. 129. § (2) bekezdés b) pontján alapult. Mindemellett a bíróság a c) pontra való hivatkozást – helyesen – nem fogadta el, mert a nyomozás során valamennyi tanú kihallgatása megtörtént, nem került fel adat arra, hogy a vádlott bármikor is megkísérelte volna a tanúkat befolyásolni, továbbá tárgyi bizonyítási eszköz megsemmisítésének lehetősége sem állt fenn. Ezzel szemben a d) pontban írt különös okra hivatkozva a bíróság fenntartotta az előzetes letartóztatást, amely megalapozottnak is tűnik. A többszörös visszaeső vádlott ugyanis 2002. november 28-án feltételes kedvezményrel szabadult a vele szemben ugyancsak vagyon elleni bűncselekmény miatt kiszabott 1 év 6 hónap tartamú szabadságvesztés büntetéséből. A feltételes szabadságra bocsátást egy annak tartama alatt elkövetett bűncselekmény miatt ugyanis megszüntették. Az ekkor kiszabott 5 hónap börtönbüntetéséből, annak teljes kitöltése mellett pedig 2003. április 09-én szabadult és ehhez képest még két hónap sem telt el, amikor megkezdte a jelen ügyben elbírált egyébként 6 rendbeli vagyon elleni bűncselekmény elkövetését.

³³ BH 2004/134.

Az óvadék iránti kérelmet elutasító végzések áttekintése során egyértelműen megállapítható, hogy szinte soha nem került sor arra, hogy csak a Be. 129. § (2) bekezdés b) pontjában írt különös ok állt fenn. Ehelyett inkább a c) és d) pont előzetes letartóztatási okként való felhívására került sor, amely önmagában kizárta az óvadék iránti kérelem teljesíthetőségét. Meg kell jegyezni, hogy a c) ponttal kapcsolatban korrekt bírósági gyakorlat látszik kialakulni, míg a d) ponttal kapcsolatban nagyobb a „hajlam” a sematikusságnak, pusztán a visszaesői mivoltot hangsúlyozó döntések meghozatalára.

Több esetben eredményes volt az óvadék iránti kérelem. A Debreceni Városi Bíróság 34. Fk, 1869/2003. számú ügyében csoportosan elkövetett rablás bűntette miatt folytattak eljárást, amelynek során a fiatalok, illetve büntetlen előéletű fiatal felnőt korú vádlottakkal szemben 2 év 4 hónap fiatalokorúak börtöne, illetve 3 év 6 hónap börtönbüntetés került kiszabásra. Mindkét vádlott rövidebb előzetes letartóztatást követően, óvadék ellenében, lakhelyelhagyási tilalom elrendelése mellett szabadlábon védekezett. Az ítéleti tényállás szerint a vádlottak 2002. november 29-én, 30-án és december 3-án a késő esti órákban erőszak és fenyegetés alkalmazásával fiatalokorú sértettekől mobiltelefonokat és kisebb összegeket tulajdonítottak el. Az I. r. vádlott a cselekmény elkövetésekor még 15 éves sem volt, a II. r. büntetlen előéletű vádlott is mindössze 19 éves volt. Mindkettőjük esetében az előzetes letartóztatásnak csak a Be. 129. § (2) bekezdésében írt oka állt fenn. Indokolt és helyes volt esetükben az óvadék melletti szabadlábra helyezés az eljárási cselekményeknél ugyanis mindig megjelentek, így az előzetes letartóztatás fenntartása valóban előrehozott büntetesként jelentkezett volna.

A jelentős értékre elkövetett sikkasztás bűntette miatt a Debreceni Városi Bíróság a 38.B.3197/2003. számú ügyben, vádemelést követően 4 millió forintban állapította meg az óvadék összegét, lakhelyelhagyási tilalom elrendelése mellett. (Az ügyben az elkövetési érték 30 millió forint volt.) Az ügyészi fellebbezés a Be. 129. § (2) bekezdés c) pontjában írt előzetes letartóztatási ok megállapítására irányult, amely értelemszerűen az óvadék iránti kérelem elutasítását jelentette volna. A megyei bíróság nem osztotta ezt az álláspontot arra hivatkozva, hogy az új törvényi szabályozás az előzetes letartóztatás jogcíménél a korábbiakhoz képest nem elégszik meg az eljárás megghiúsításának, megnehezítésének, veszélyeztetésének vélelmezésével, hanem ennél többet vár el, ugyanis mindennek megalapozottan feltehetőnek kell lenni, vagyis erre nézve konkrét adatoknak és tényeknek kell rendelkezésre állni. Ebből adódik, hogy vádemelés után ez az előzetes letartóztatási ok csak kivételesen kerülhet megállapításra. A megyei bíróság bár az óvadék összegét 6 millió forintra felemelte, alapvetően egyetértett az óvadék iránti kérelem elfogadásával.

Kifejezetten figyelemre méltó a Debreceni Városi Bíróság 64.Bny.130/2005. számú végzése, amelyben csempészet bűntette miatt letartóztatott osztrák állampolgárságú terhelt esetében két és fél millió forint óvadék ellenében tette lehetővé a szabadlábon való védekezést. A jogerős végzés egyben azt is eredményezte, hogy a terhelt hazatérhetett ausztriai lakhelyére. A döntés nem kifogásolható, de kétségtelen, hogy tetten érhető benne az óvadék „biztosítékszerűen” történő alkalmazása.

9. Érvek és ellenérvek az óvadék alkalmazásával kapcsolatban

Az óvadék intézményével kapcsolatos összegző gondolatok előtt hivatkozni kívánok arra a kerek asztalbeszélgetésre, amely 2004. május 24-én gyakorló és elméleti jogászok részvételével az Országos Kriminológiai Intézetben zajlott le. A beszélgetés témája az új Be. közel egy éves alkalmazásának tapasztalatait taglalta.³⁴

Az óvadékkal kapcsolatban elhangzott, hogy az alkalmazása során számos probléma merült fel. Az egyik felvetés szerint az intézmény bevezetésével nem vált egyértelművé a jogalkotói akarat a tekintetben, hogy mi alakítja elsődlegesen az óvadék összegét. Az eljárás tárgyát képező cselekmény tárgyi súlya vagy az óvadékot felajánló személyi körülményei. Ha ez az utóbbi, akkor az intézmény a „tehetősek” jogintézménye lesz, amivel megválthatják az előzetes letartóztatást.

Ugyancsak problematikus volt az óvadék összegével szemben bejelenthető jogorvoslat kérdése is, amelyet a Legfelsőbb Bíróság a már hivatkozott döntésével terelt helyes és megfelelő mederbe.

Szintén gondot okozott az óvadékkal kapcsolatban, hogy kell-e minden esetben ülést tartani, vagy esetleg az mellőzhető is, különösen akkor is, ha az óvadék letételének törvényben meghatározott feltételei nem állnak fenn, mert az előzetes letartóztatás nem, vagy nemcsak a Be. 129. § (2) bekezdés b) pontján alapul.

A 2006. július 1. utáni jogi szabályozás szerint már hivatkozott törvénymódosítás szerint az ülés akkor is mellőzhető, ha az indítvány tárgya óvadék megállapítása, és az előzetes letartóztatás elrendelése a 129. § (2) bekezdésének b) pontjában meghatározott okon kívül más okon is alapult. Ez esetben ugyanis az óvadék elfogadása a törvénynél fogva kizárt, mivel a Be. 147. §-ának (2) bekezdése világossá teszi, hogy, az óvadék megállapításának csak akkor van helye, ha az előzetes letartóztatás a Be. 129. § (2) bekezdésén alapul.

Kétségek kívül van logika ebben az elgondolásban. Mindemellert arra is lehet hivatkozni, hogy azok az érvek, amelyek védelmi oldalról az előzetes letartóztatás további különös okainak cáfolására irányulnak, nem érdemelnének-e meg egy olyan fórumot – nevezetesen egy ülés tartását – ahol a bíróság érdemben döntene erről a kérdésről. Véleményem szerint a kivételesen nagy tárgyi súlyú bűncselekményeket leszámítva, erre csak igenlő válasz lehet adni.

A közvéleményben éles vitát váltott ki az óvadék intézménye. Vannak országok, ahol nagy összegeket tesznek le, és még a gyilkossággal gyanúsított is szabadlábra kerülhet.

Az óvadék melletti szabadlábra helyezés bevezetését számos érv támasztja alá. Ezek közül két igen fontos indok emelhető ki. Az egyik az, hogy az előzetes letartóztatásnál jóval enyhébb jogkorlátozást jelent az óvadék melletti szabadlábra helyezés, ugyanakkor az előzetes letartóztatáshoz hasonló joghatást képes kiváltani, amennyiben a mértékét helyesen állapítják meg, hisz a szökést, elrejtőzést az óvadék elvesztésétől való félelem miatt a terhelt nem kísérl meg és az eljárási cselekményeknél is ugyanúgy megjelenik, mintha előzetes letartóztatásban lenne.

Másrész érvként hozható fel az, ami az ártatlanság vélelmének alapelvéből is következik, hogy a jogerős bírói ítélet előtt minél kevesebb korlátozás érje a terheltet, ugyanis

³⁴ Büntetőeljárás a gyakorlatban. (Összefoglaló az Országos Kriminológiai Intézetben 2004. május 24-én megtartott kerekasztal-megbeszélésről.) Ügyészek Lapja, 2004/4. sz. 263. p.

nem szabad elfelejteni, hogy az előzetes letartóztatás megelőzi a jogerős bírói ítéletet, amely eldönti a terhelt bűnösségének kérdését. Eddig az időpontig az eljárás alá vont személy ártatlannak tekintendő, és éppen ezért törekedni kell arra, hogy minél kevesebb korlátozás érje. Mivel az eljáró hatóságok nem tévedhetetlenek, ezért előfordulhat az, hogy a terhelt ártatlannak bizonyul. Ilyen esetekben jóval kisebb sérelem éri azt, aki az óvadék segítségével elkerülte az előzetes letartóztatást.

Az óvadékkal kapcsolatban a lehangzatosabb ellenérv az volt mindig is és az ma is, hogy a vagyonosabb rétegeknek nyújt előjogokat, míg a szegényebbek sok esetben nem tudják előteremteni a szabadlábra helyezéshez szükséges mértékű óvadékot. Azonban ez az érv, miszerint a vagyonosok előnyét biztosítja csak az óvadék, fenntartással kezelhető. Az óvadék mértékét ugyanis nemcsak az elkövetett cselekmény, illetve a várható büntetés súlyához kell igazítani, hanem igen jelentős szerepet kap a terhelt személyi és vagyoni helyzete is.

Azt mindenképpen alappal lehet vélelmezni, hogy – amennyiben a terhelt erre önállóan nem képes – nem minden terheltnek van olyan rokona, ismerőse, aki egyben rendelkezik az óvadék letételéhez szükséges összeggel. Így tehát mégis azt kell megállapítani, hogy a terelteknek van egy bizonyos köre, akik nem tudják az óvadékot megfizetni. Megítélésem szerint ebből azonban nem lehet arra a következtetésre jutni, hogy az óvadék a gazdagok intézménye lenne.

Ugyancsak nem fogadható el az óvadékkal szemben az az érvelés sem, miszerint, ha a terhelt fogva van, akkor az ésszerű időn belüli tárgyalás az érdeke, míg ha óvadék mellett szabadlábon van, akkor inkább az eljárás elhúzása a célja.

Véleményem szerint helyes döntés volt az óvadék bevezetése, mellyel az előzetes letartóztatás megfelelő alternatíváját teremtették meg. Mivel az előzetes letartóztatásnak csak akkor van helye, ha a terhelt jelenléte az eljárás során az óvadék alkalmazásával nem biztosítható megfelelően, így annak jogai a legkevesebb korlátozást szenvednek, ezért ez az eljárás az ártatlanság vélelmével is maximálisan összhangban áll.

Az óvadék bevezetését több szempontból is jónak és ugyanakkor szükségszerűnek is tartom. Szerintem az előzetes letartóztatásnál előnyösebb megoldás. A gyanúsított ugyanis az eljárás időtartama alatt tudja rendezni családi, vagyoni viszonyait, ugyanakkor nem terheli az államháztartást sem a terhelt ellátása, illetve őrzése, mivel a büntetés-végrehajtási intézetek előzetes letartóztatás fogantatására rendelt részlegei túlterheltek. Végül, de nem utolsó sorban az óvadék intézménye elősegíti a Be. 5. § (2) bekezdésében megfogalmazott alapvető rendelkezés érvényesülését, mely szerint mindenkinek joga van ahhoz, hogy szabadlábon védekezzen, és e jogot korlátozni, illetőleg bárkinek a szabadságát elvonni csak a büntetőeljárás törvényben meghatározott okból és a törvényben meghatározott eljárás alapján lehet.

A KÉTSZERES ELJÁRÁS ALAPELVI TILALMÁNAK EURÓPAI ÉRVÉNYESSÉGE

KARSAI Krisztina

egyetemi docens, SZTE ÁJK

1. BEVEZETÉS

A szegedi tanszék nagy formátumú professzora, jogászgenerációkat felnevelő tanára és fiatal kollégák örök mestere, *Cséka Ervin* 85 éves. Az ő tiszteletére írja e tanulmány szerzője is sorait, azt remélve, hogy – még kezdő – tudóskollégaként a processzuális tudomány területére tett kirándulása nem lesz hiábavaló, s hogy a nem hagyományos eljárási témaválasztással legalább azt megmutathatja, hogy napjaink igen gyors jogi integrációja az Európai Unióban a büntető eljárási jogra is jelentős hatással lehet.

A modern időkben, amikor utazni olcsó és divatos, s amikor az európai integrációs törekvések is a legmesszebbmenőkig alátámasztják az emberek mobilitását, különös jelentőséget nyer a ne bis in idem elv és érvényesülésének kérdése – mivel gyakrabban kerülhetnek az emberek külföldön büntetőeljárás hatálya alá. E tanulmányban céloim csak az lehet, hogy az ismert és garanciális jelentőségű alapelv erősödő európai érvényesüléséből fakadó legfontosabb büntetőjogi következményeket összefoglaljam, mivel a teljes körű és aprólékos kidolgozás önmagában egy monografikus feldolgozás tárgya lehetne.¹ Igyekszem ugyanakkor – itt is – bemutatni, hogy az európai integrációval együtt járó jogfejlődés (vagy jogfejlesztés) éppúgy érinti a büntető igazságszolgáltatás rendszerét is, mint az összes többi jogi alrendszer. A tetten érhető hatás ugyanis a büntetőjog, illetve a büntetőeljárás hétköznapijaiban is megjelenik, a büntetőbíróóság tárgyalóterme sem kivétel ez alól, az európai jog befolyását, konkrétan annak elsőbbséget és közvetlen hatályt (alkalmazhatóságot) élvező normáit a magyar büntetőbíróknak is alkalmaznia kell.

A tanulmány először a ne bis in idem elvének széles körben elismert aspektusát, a belső jogi érvényesülést (II.), majd pedig a Schengeni Végrehajtási Egyezmény 54. cikkéből fakadó európai elismerési kötelezettséget mutatja be (III.). Ezt követően az idézett cikket értelmező joggyakorlatot elemzem röviden az Európai Bíróság előtti előzetes döntéshozatali eljárások tükrében, illetve a lehetséges további értelmezések alapján mindazon legfontosabb jogi kérdéseket összegzem, amelyek az említett cikk európai érvényességéből fakadnak (IV.).

¹ Lásd például a német szakirodalomban: MANSDORFER, Marco: *Das Prinzip des ne bis in idem im europäischen Strafrecht*. Duncker & Humblot, Berlin, 2004.